

## ФУНКЦІОНУВАННЯ АНТРОПОМОРФНОЇ МЕТАФОРИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ

Метафора є важливим феноменом людського мислення і вважається таким способом пізнання світу, при якому вона виконує не лише номінативну функцію, але й визначає певне бачення предметів та явищ. На думку І. Харкавців, таке розуміння метафори пов'язане з вивченням людського фактора в мові. Виникнення метафори ґрунтується на асоціативних зв'язках людського досвіду. Саме тому, підкреслює дослідниця, метафора за своєю природою антропометрична [5, с. 264].

Для позначення рис характеру людини, характеристик поведінки, певних біологічних, фізіологічних, психологічних властивостей використовується антропоморфне перенесення із загальної сфери позалінгвальної дійсності на мовну особистість. Важливе місце у цій сфері належить зооморфній метафорі. В. Крюкова зазначає, що зооморфна метафора ґрунтується на зіставленні тварини та істоти/неістоти. Модулем при цьому виступає певне зооморфне уявлення, в основі якого лежить система асоціацій і конотацій, пов'язаних у свідомості мовців із певною твариною [3, с. 152].

Зооморфізми є продуктивним джерелом категорії оцінки в широкому розумінні. Наприклад для зображення зовнішнього вигляду об'єкта, характеристик моральних якостей, суспільної поведінки, висловлення негативного чи позитивного ставлення до певної особи використовуються такі зооніми: *трутень, козел, порося, лев, курка, бугай, мавпа* тощо. Пор.: *Узагалі, з точки зору користі для суспільства, тоти, як на мій погляд, абсолютні **трутні** і дармоїди* (О. Жупанський) – зоонім «*трутні*» вживається на позначення лінивої людини, яка не приносить користі суспільству; *Яким чином ця **курка** зможе впоратися зі стількома різнопрофільними фірмами...* (Брати Капранови) – ідеться про нерозумну/недосвідчену жінку; *У невеликому вестибюлі за письмовим столом сидить **мавна** з гарним бантом на голові і щось пише у великій книзі* (Г. Пагутяк) – йдеться про неприємну та непривабливу жінку.

Мовотворчість письменників-постмодерністів – яскравий приклад використання зооморфної метафори. Фактичний матеріал засвідчує такі типи перенесень зооморфічних одиниць:

1) зовнішність людини, напр.: *сіра миша, глист у корсеті, сухоребра кляча, опасиста корова*. Пор.: ...директор школи – **глист у корсеті**... (В. Даниленко) (худа жінка); ...дві **опасисті корови** у бюстгальтерах і панталонах навіть не колигнулися їй на зустріч... (С. Поваляєва) (жінки з надмірною вагою); ...закохався не в якусь **сіру мишку**, а в нову зірочку, точніше, вже зірку академічного драматичного театру... (Б. Мельничук) (ляклива, сором'язлива та слабка дівчина непривабливої зовнішності).

2) зріст людини, напр.: *невисока біла кобилка, півметрові щури*. Пор.: У кількох метрах перед нами, нетерпляче тупцяє **невисока біла кобилка** з міцними ногами... (М. Кідрук); Ми з Сінтою були єдиними жінками в залі. Там бігали **півметрові місцеві щури**... (І. Карпа) – наведені приклади ілюструють осіб невисокого зросту.

3) вік людини, напр.: *стара шкапа, перезріла шкапа, старий козел, зелене щеня, молоді самички*. Пор.: Соромно й гірко було дивитися, як їх обробляв миршавий чекіст Птіцин (чи Птічкін, чи Канарейкін, як там його у біса) – **молоде, зелене щеня**, що рано вбилося в пір'я ще в латинському загоні ВЧК “Свеаборг”... (В. Шкляр) (молода, недосвідчена людина); Григорій ледве стримався, щоби не сказати – іди подивись у дзеркало, ти, **стара перезріла шкапо**... (Ю. Покальчук) (стара, некрасива жінка).

4) внутрішні характеристики людини, напр.: *збожеволіла коза, вперте теля, тупий баран, самовдоволенний індик, дурна корова, перчена коза*. Пор.: Стільки нового дізнаєшся про себе – наприклад, що ти «стара пердуха», «стерво», «**перчена коза**»... (І. Роздобудько) (дівчина із запальним характером); Ви просто **маленький самовдоволенний індик**, з куцою лінією розуму і без лінії долі... (Т. Малярчук) (пихатий чоловік).

5) соціальні характеристики людини, напр.: *орел, сокіл*. Пор.: Такі хлопці гинуть... Такі **орли**... А ти випрошуєш забрати оцю діряву бабу? (М. Матіос)

(молоді люди, які приносять користь суспільству). Як засвідчує фактичний матеріал, зооморфна метафора у мовотворчості письменників-постмодерністів уживається на позначення соціально-сексуальних характеристик осіб, напр.: *ненаситний жеребець, блудливий кіт, хтивий самець* та ін. Порівняймо: *Жінок твалтують **хтиві п'яні самці** і вони не мають права на це поскаржитися* (Г. Пагутяк); – *Я тебе задушу, **жеребця ненаситного**, – сказала Тіна, але таким тоном, що тільки дужче розпалила його бажання* (В. Шкляр); *Тепер вона вважатиме його не левом, а котом, як ти казала. **Блудливим котом!*** (Б. Мельничук); *...ми вже знали, що увечері прийде п'яна з сільського кафе обов'язково з якимось **кобелем**, і будуть вони хайдокатись по п'янці ще з годину або більше...* (Ю. Покальчук).

Як видно із наведених прикладів, зооморфізми переважно несуть у собі негативні оціночні конотації. Однак самі назви тварин оцінки не містять. І. Харкавців підкреслює, відповідні ознаки тварини, якщо вони відносяться до людини, майже завжди набувають оціночних смислів, приписуючи людині етичні, психічні та соціальні властивості, характеристики поведінки. Дослідниця наголошує на тому, що у процесі метафоризації вербальне мислення мовної особистості гіперболізує домінантні або факультативні семи вихідного слова, що показує аналіз зоометафори [5, с. 266].

Отже, антропоморфна метафора у сучасній українській прозі вживається на позначення рис характеру людини, характеристик поведінки, певних біологічних, фізіологічних, психологічних властивостей. Зооморфізми виступають продуктивним джерелом категорії оцінки.

### Література:

1. Арутюнова Н. Д. Функциональные типы языковой метафоры / Н. Д. Арутюнова // Изв. АН СССР. Сер. лит. и языка. – Т. 37. – № 4. – 1978. – С. 54-62.
2. Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка / И. Р. Гальперин. – М.: Наука, 1980. – 360 с.

3. Крюкова В. Ф. Научно-популярный текст: архитектура, терминология, образные средства / В. Ф. Крюкова. – Белгород: Изд-во БелГУ, 2006. – 204 с.
4. Харкавців І. Р. Антропоморфна метафора в системі мовної образності (на матеріалі англійської мови) / І. Р. Харкавців // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2013. – № 14 (273). – Ч. II. – С. 264-269.